

Marzena Maria Szurek <https://orcid.org/0000-0002-8134-2285>
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Polska
marzena.szurek@ignatianum.edu.pl

Ewa Zmuda <https://orcid.org/0000-0001-7858-2643>
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska
ewa.zmuda@uken.krakow.pl

Wybrane aspekty onomastyki literackiej w literaturze dla dzieci na przykładzie opowieści o Tappim Marcina Mortki

Selected aspects of literary onomastics in children's literature based on the stories about Tappi by Marcin Mortka

Streszczenie

Artykuł stanowi językoznawczą analizę warstwy onomastycznej zaczerpniętej z wybranych utworów Marcina Mortki, na które składają się dwa cykle opowiadań dla dzieci – pięć tomów opowieści z cyklu *Tappi* oraz dziesięć tomów zbiorów opowiadań z cyklu *Tappi i przyjaciele*. W analizie autorki skoncentrowały się na nazwach własnych, będących ich zdaniem najbardziej ciekawym i rozbudowanym znaczeniowo i słowotwórczo elementem językowym w twórczości Mortki. Onimy wyekscerpowane z serii o wikingu Tappim (łącznie ponad 200 nazw) zostały przez autorki sklasyfikowane w grupy reprezentujące różne klasy onimów: antroponimy, zantropomorfizowane zoonimy, toponimy oraz szeroko rozumiane chrematonimy, a ich analiza dotyczy budowy strukturalnej, funkcji i motywacji zastosowania tych jednostek leksykalnych. Artykuł jest jednocześnie

w zamyśle auterek pierwszym z cyklu prac językoznawczych nad całokształtem onomastyki literackiej utworów Marcina Mrotki.

Słowa kluczowe: onomastyka, onomastyka literacka, nazwy własne, antroponimy, toponimy, chrematonimy, literatura dla dzieci

Abstract

This article is a linguistic analysis of the onomastic layer taken from selected works by Marcin Mortka, which consists of two cycles of stories for children – 5 volumes of stories from the Tappi cycle and 10 volumes of short story collections from the *Tappi and Friends* cycle. In the analysis, the authors focus on proper names, which in their opinion are the most interesting and extensive linguistic element in Mortka's work in terms of meaning and word formation. The onyms excerpted from the series about the Viking Tappi (over 200 names in total) are classified by the authors into groups representing different classes: anthroponyms, anthropomorphized zoonyms, toponyms and broadly understood chrematonyms, and the analysis focuses on structure, functions and motivations of these lexical units. At the same time, the authors intend the article to be the first in a series of papers on the onomastics of Marcin Mortka's works.

Keywords: onomastics, literary onomastics, proper names, anthroponyms, toponyms, chrematonyms, children's literature

Dzieło literackie można oceniać i badać z różnych punktów widzenia: odnosząc się do jego konwencji gatunkowej – analizować tematykę, fabułę i akcję, zajmować się motywami i wątkami, charakteryzować postaci, omawiać tło i zawartość ideowo-symboliczną, czy interpretując je szerzej – badać pod kątem intertekstualnych odniesień. Można też, eksponując właściwości jego warstwy językowej, ograniczyć analizę do jednego skonkretyzowanego składnika, jakim są nazwy własne (Łuc, 2007: 7).

Chcąc skoncentrować się na tym ostatnim aspekcie, w niniejszym artykule autorki sięgają po materiał zaczerpnięty z twórczości Marcina Mortki¹, na który składa się pięć tomów opowieści o wikingu Tappim z cyklu *Tappi*² oraz dziesięć tomów zbiorów opowiadań z cyklu *Tappi i przyjaciele*³.

Jest to wybór nieprzypadkowy, podyktowany z jednej strony szerokim oddziaływaniem literatury Marcina Mortki na młodego odbiorcę (o czym może świadczyć chociażby fakt, iż na podstawie tych opowiadań powstała bajka animowana), z drugiej bogactwem

---

¹ Marcin Mortka (ur. 1976) jest pisarzem, tłumaczem, pilotem wycieczek i lektorem. Skończył skandynawistykę na wydziale neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, skąd pochodzi. Pierwsza książka z serii o Tappim ukazała się w 2012 roku (zob. marcinmortka.com, dostęp: 14.09.2023).

² M. Mortka, *Podróże Tappiego po Szumiących Morzach*, Warszawa, 2013; Tegoż, *Wyprawa Tappiego na Ognistą Wyspę*, wyd. II, Warszawa 2017; Tegoż, *Ekspedycja Tappiego w Wielkie Nieznane*, Warszawa 2018; Tegoż, *Tarapaty Tappiego w Magicznym Ogrodzie*, wyd. III, Warszawa 2021; Tegoż, *Powrót Tappiego do Szepczącego Lasu*, wyd. II, Warszawa 2021.

³ M. Mortka, *Tappi i niezwykle miejsce*, Warszawa 2015; Tegoż, *Tappi i pierwszy śnieg*, wyd. III, Warszawa 2017; Tegoż, *Tappi i poduszka dla Chichotka*, wyd. III, Warszawa 2017; Tegoż, *Tappi i wielka burza*, wyd. III, Warszawa 2017; Tegoż, *Tappi i wspaniała przyjaźń*, Warszawa 2020; Tegoż, *Tappi i tajemnica buleczek Bollego*, Warszawa 2021; Tegoż, *O tym, jak na Szepczącym Las padł czar* (książka z wyborem), wyd. IV, Warszawa 2021; Tegoż, *O tym, jak w Szepczącym Lesie zgubiły się trzy małe smoki* (książka z wyborem), Warszawa 2021; Tegoż, *Tappi i tajemniczy gość*, Warszawa 2022.

warstwy onomastycznej w jego twórczości. Natomiast jednym z zasadniczych założeń autorek była chęć zaprezentowania twórczości Marcina Mortki przez pryzmat analizy onomastycznej. Przedmiotem analizy autorki uczyniły onimy wyekscerpowane z serii o wikingu Tappim, które obejmują antroponimy, zantropomizowane zoonimy, toponimy oraz szeroko rozumiane chrematonimy. Podczas analizy postanowiono skupić się na takich aspektach, jak podstawowe typy strukturalne, funkcje czy motywacja.

Gatunkowo należałoby umiejscowić serię o Tappim – charakteryzującą się wartką akcją, w której fantastyka miesza się z realiami rzeczywistości – w kręgu literatury określanej mianem nowoczesnych opowieści *fantasy* (Frycie, 2001: 79). Utwory te operują motywami zrodzonymi z imaginacji autora, często sięgają po humor, a także nasycone są treściami filozoficznymi. Marcin Mortka. Wykreowany świat, w którego centrum umiejscowiony jest Szepczący Las, zespala elementy tradycyjnej baśni ze światem nowoczesnej fikcji literackiej oraz elementami realiów codziennego życia. Bardzo dużą rolę odgrywa tu wyobraźnia autora. Wszystkie te elementy można odnaleźć w warstwie onomastycznej utworów poświęconych przygodom sympatycznego wikinga i jego licznych przyjaciół.

Onomastyka omawianej serii przynależy zatem do nurtu⁴ fantastyczno-baśniowego. Jak podkreśla Czesław Kosyl (2005: 381): „Potrzeba wydzielenia tego nurtu uzasadniona jest wyłącznie specyficznymi obiektami świata przedstawionego, do których odsyłają nazwy literackie”. Dalej autor wskazuje, że obiekty te mogą być: fantastyczne, nietypowe (zwykle w świecie funkcjonujące bez imienia) oraz względnie typowe, lecz włączone w świat fantastyczny i rządzące się regułami tego świata (tamże, 281–282). Ze wszystkimi trzema typami obiektów czytelnik ma do czynienia w utworach Marcina Mortki (są tu, oprócz tytułowego wikinga i kilkunastu innych postaci realistycznych, zarówno skrzaty, trolle, wiedźmy, czarodzieje i czarodziejki, olbrzymy, wodniki, duchy, jak i nazwane zwierzęta, na przykład wilki, renifery, kruki, bóbr, wiewiórka, czy nazwane i zantropomorfizowane obiekty przyrodnicze – drzewo, wodospad, chmury, fale, wichry, ale też elementy świata nieożywionego, które w opowiadaniach Mortki zostały poddane antropomorfizacji i/lub personifikacji, na przykład chata, okręt, kocyki, echo itp.). W onomastyce opowieści Mortki znajduje więc potwierdzenie konstatacja, że o przynależności nazw do tego nurtu decyduje specyficzna konstrukcja świata przedstawionego (tamże, 365), a co za tym idzie wszystkie nazwy są wynikiem kreacji autora i są to albo nazwy charakteryzujące, które nie tylko oznaczają, lecz także znaczą, albo nazwy, które są celem samym w sobie, utworzone z zamierzeniem przyciągnięcia uwagi odbiorcy (dominować więc będą funkcje semantyczna i ekspresywna). Kreując nazwy w literaturze dla dzieci, należy brać pod uwagę to (co

⁴ W kwestii literackich nurtów onomastycznych opieramy się na publikacji Czesława Kosyla *Nazwy własne w literaturze pięknej*. Autor jako najważniejsze czynniki decydujące o przynależności do nurtu wskazuje: genezę nazwy, typ obiektu nazewniczego oraz stosunek nazw literackich do nazywanych obiektów (por. Kosyl, 2005: 364–365). Zdajemy sobie sprawę z pewnego rodzaju trudności czy niejednoznaczności w klasyfikowaniu nazw tego rodzaju literatury, o czym pisała między innymi Izabela Domaciuk-Czarna (zob. Domaciuk-Czarna, 2012: 357–358). Podczas analizy onomastyki powieści Marcina Mortki należy – pozostawiając ją w nurcie fantastyczno-baśniowym – przywrzeć się jej również przez pryzmat wniosków sformułowanych dla onomastyki literatury *fantasy*, jak na przykład: (1) Nazwy są integralną częścią utworu; (2) Nazwy są wtórne, należy zwrócić uwagę na intertekstualność; (3) Powieściowe nazwy znaczą jako całość; (4) Ważnym problemem są funkcje utworu i należy uznać, że ściślej wiążą się z gatunkiem tekstu; (5) Istotna jest rola odbiorcy (Domaciuk-Czarna, 2012: 360–361).

najprawdopodobniej uczynił autor cyklu), by zastosowane onimy działały na wyobraźnię dziecka, ale oprócz tego by nie były żadną przeszkodą w rozumieniu komunikatu⁵.

Z całej serii o wikingu Tappim wyekscerpowaliśmy 229 nazw. Sygnałem własności wszystkich zebranych nazw jest pisownia dużą literą. Wyraźnie widać, że zebrany materiał reprezentuje kilka różnych klas nazw własnych, można go ułożyć w następujące grupy:

1. Nazwy postaci. Do tej grupy należy zaliczyć:

a) **nazwy osób:** *Tappi* (wiking), *Bolle* (karczmarz), *Brum* (kuzyn Bollego), *Pasibrzuch* (kupiec), *Święty Mikołaj*, *Karolus Majestikus* (lotnik, wędrowiec), *Łapucapu* (magister, badacz przyrody), *Kari* (dziewczynka), *Krzyńska* (mężczyzna), *Sigrid* (babcia), *Stefan* (dziadek), *Ingołf* (wujek), *Arne* (chłopiec), *Sigurd* (kowal), *Haste* (myśliwy), *Anika* i *Matias* (rodzeństwo), *Stenna* (mama Aniki i Matiasa), *Tanna* (kobieta), *Pechowi Zbójcy/Rozbójnicy*, *General*, *Porucznik*, *Dziadunio*;

b) **nazwy własne zwierząt:** *Chichotek* (reniferek), *Paszczka* (wilk), *Drzemka* (wilczyca), *Grzebieluszek* (wilczek), *Brzuchacz* (niedźwiedź), *Chrobotek* (bóbr), *Śmigaczka* (wiewiórka), *Kropeczka* (renifer), *Smyrgaczek* (lisek), *Wisienka* (sarenka), *Czupurka* (gąska), *Drobniaszek* (ptaszek), *Paplak*, *Trajkot*, *Strofka* (kruki), *Niuchacz*, *Tuptup* (borsuki, kuzyni), *Pędzik* (lisek), *Wędrowniczek* (żółw), *Tuptak* (ptak), *Śmieszek* (wąż morski), *Niteczka* (pająk), *Kłapodziób*, *Płazinka*, *Plusk*, *Trzcinka* (ptaki), *Splot* (wąż), *Osiótek* (osioł), *Zadumek*, *Bulgót* (wieloryby), *Łosiczka* (łoś), *Łupłup* (dziecioł), *Rozprucha*, *Maruda*, *Paskuda* (sroki), *Łaskotek* (kocur), *Mamrotek*, *Czupurek* (jeże), *Chrumchrum* (sum), *Zmarzlak* (królik), *Wichrun*, *Błękotka* (orły), *Plamka* (foka), *Ciocia Huhunia* (sowa), *Groźny Pies*, *Czarodziejski Kot*, *Raczek Nieboraczek*, *Lisy-Kpisy*, *Jaskółki-Psiapsiółki*, *Dzik Dzikowski*, *Bzik Dzikowski* (syn Dzika);

c) **nazwy ożywionej flory:** *Dąb Starodziej*;

d) **nazwy postaci fantastycznych:** *Gburek*, *Kapuch* i *Ciapugroch*, *Karol* i *Karolcia*, *Leon* i *Anastazja*, *Marudzik*, *Chlupka*, *Głodomory*, *Łamaga*, *Burczek*, *Gorbulgul*, *Bulgul*, *Bul* (trolle), *Orzeszek*, *Kasztanek*, *Purchawka*, *Nochal*, *Pietruszka*, *Dziupolek*, *Łazęga*, *Nochalik*, *Paproszek*, *Malutek*, *Marchewka*, *Kasztanek*, *Szyszka*, *Złoźnik/Kluska*, *Chwastuchy* (skrząty), *Zgrzytek*, *Torbul*, *Chmurzolek*, *Skrzekun*, *Mżawka* (źli czarodzieje), *Dziewanna*, *Ogrodziejka* (wróżki/czarodziejki), *Skrzypicha*, *Markotka*, *Humorzynka*, *Jesiennica*, *Paprucha* (wiedźmy), *Gadulec*, *Naburmulak*, *Ogonek*, *Ognisia*, *Paszczucha*, *Człapczłap* (smoki), *Chlapak* (wodnik), *Rehot*, *Głabrzych*, *Głazek*, *Kaldun*, *Chrupek*, *Kudlik*, *Wielgłaz* (olbrzymy), *Pstryczek*, *Bardzo Mądre Gnomy* (gnomy), *Duch Bagien*, *Duch Wielkiej Drogi*, *Szelest* (*Duch Cichych Wzgórz*), *Krakenik* (kraken), *Świetliczka*, *Pierwszy Głosik*, *Drugi Głosik*, *Trzeci Głosik* (elfy), *Fruwaki-Wrzeszczaki* (latające stworzenia), *Pstryczek* (puchaty przybysz z Mruczących Gór, białe puchate stworzonko z wielkimi uszami i ogromnymi błyszczącymi uszami z rodu górskich gnomów świetlików), *Mara* (zbieracz złych snów), *Echo*;

e) **upostaciowione zjawiska meteorologiczne**⁶ – autor nazywa przede wszystkim chmury, wiatry, fale i burze: *Czarna Chmura*, *Kremowa Chmurka*, *Chmura Błotkowa*,

⁵ Pisał o tym Edward Balcerzan (zob. Balcerzan, 1983: 144).

⁶ Nazwane zjawiska meteorologiczne zostały zaliczone do tej grupy nie tylko dlatego, iż otrzymały swoje nominacje, lecz także dlatego, iż funkcjonują jako epizodyczne postaci w opowieściach o Tappim, które niekiedy wpływają nawet na bieg wydarzeń.

Chmura Kaloszowa, Chmura Młotkowa, Chmura Łaskotkowa, Chmura Poduchowa, Deszczowa Chmurka, Zaspiana Chmura, Chmura Kłamczucha, Obłoki (czyli Obłoki Obiboboki), Dzikie Wiatry, Dzikie Wichry, Morskie Wiatry, Dobre Morskie Wiatry, Morski Wiaterek, Wietrzyk / Tchórzliwy Wiaterek; Bałwan (fala), Grzywacz (fala), Wielka Fala / Wielkie Falisko, Marudna Burza, Błyskawica Bezczelnica.

Nazwy osób w przeważającej większości stanowią wynik kreacji, ale nie są czytelne semantycznie, pełnią one przede wszystkim funkcje identyfikującą i wskazującą, a także nominatywną. Wyjątek od tej reguły stanowią dwa onimy: *magister Łapucapu* oraz *Pechowi Zbójcy*, o wyraźnej funkcji charakteryzującej⁷. Zupełnie inaczej wygląda zbiór innych postaci, zwłaszcza nazw zwierząt, które w opowiadaniach ulegają zabiegom antropomorfizacyjnym czy personifikacyjnym⁸. Nazwy te jako dominującą pełnią funkcję charakteryzującą (obok funkcji identyfikującej, wskazującej czy nominatywnej) i mają one charakter przezwiskowy. Jak pisze Małgorzata Dawidziak-Kładoczna (2015: 343): „okazuje się, że wątek onimiczny jest doskonałym pretekstem do przedstawienia postaci”. Nie da się również pominąć funkcji pragmatycznej (w obrębie której należałoby widzieć między innymi funkcje ludyczną, ekspresywną czy impresywną), niejednokrotnie nazwy te mają walor wartościujący.

2. Nazwy geograficzne: *Szepczący Las, Słoneczna Polana, Malutka Wysepka, Mruczące Góry, Ognista Wyspa, Bulgotka (rzeka), Lodowa Zatoka, Brzozowy Gaik, Ciamkające Bagna, Ciamkające Stepy, Szumiące Morze, Elfia Wyspa, Burcząca Kraina, Płomienne Szczyty, Wielkie Nieznane, Średnie Nieznane, Roześmiane Bagna, Stuknięta Przełęcz, Dziadek Wodospad⁹, Zachmurzona Łąka, Stuknięta Przełęcz, Wielka Droga, Rozgadany Bór/Rozgadane Bory, Kumakowe Trzciny, Ropusze Bajorko, Sekretna Ścieżka, Trollowa Polanka, Ciche Wzgórze, Zaczarowany Zagajnik, Senne Jezioro, Ropuszy Staw, Bulgoczący Staw, Źródło-Odwracadelko, Zakątek Ogrodnika, Sad Wiśnioplujki, Szeptaczka, Dębinka (wioski), Wielgachna Dziupla, Brzozowy Gaik, Kurze Wyspy, Ropusza Wyspa, Miodunia, Przytulka, Kaczuszka (wyspy), Ostrzycha, Paskuda (góry).*

Nominacje z tej grupy zaliczyć należy do nazw własnych, ale mają one wszystkie cechy jednostkowych deskrypcji opisowych, a zatem obok funkcji identyfikującej i wskazującej, przede wszystkim pełnią funkcję charakteryzującą.

3. Nazwy chrematonimów¹⁰: *Chata, Biblioteka Szepczącego Lasu, Wielkie Ziewanie (nazwa święta), Podusia Mruczusia, Poduszka Chmuruszka (podarowana przez gwiazdki*

⁷ Postać oznaczona pierwszą nazwą, to bohater negatywny, który trudni się wylapywaniem i więzieniem mieszkańców Szepczącego Lasu w swoim przewoźnym laboratorium (stąd *Łapucapu*), a drugi z onimów, będący nazwą zbiorową, użyty został na oznaczenie bohaterów którym nigdy nic nie wychodzi (*Pechowi Zbójcy*).

⁸ Jak podkreśla Kosyl (1991: 205): „W utworach baśniowych zakres użycia zoonimów jest znacznie szerszy, a zabiegi antropomorfizacyjne wyraźniejsze i głębsze”.

⁹ Jest to jedyny toponim, który otrzymuje pewne cechy antropomorfizacyjne, jest na pograniczu zbioru nazw postaci i nazw geograficznych. Ze względu jednak na jego stałość i integralną część krajobrazu zaliczona ta nazwa została do tej grupy.

¹⁰ Nazwy te traktujemy jako literackie chrematonimy użytkowe, przyjmując jednocześnie szeroką kulturową definicję chrematonimii: „Chrematonimiami użytkowymi są zatem wszystkie nazwy własne, będące niejako językowym dowodem ludzkiej aktywności w różnych obszarach kulturowych życia publicznego: przestrzeni społecznej, gospodarczej, kulturalnej, artystycznej, ludycznej, edukacyjnej, naukowej, technicznej, religijnej, parareligijnej,

i miękka jak chmurka), *Smoczy Leb* (nazwa całego okrętu i części okrętu, która podlega zabiegowi antropomorfizacji), *Budzik* (zegar), *Zielony Most*, *Nawiedzony Dom*, *zespół Rehot Czyli Przecier*, *Zgromadzenie Fal Burzowych*, *Konkurs o miano Najgłupszej Fali Roku*, *Mecz o Puchar Szepczącego Lasu*, *firma budowlano-remontowa Dzik i Warchlak*, *konkurs na Pogromcę Pogromców Wiedźm*, *Tytuł Pogromczyni Pogromców Wiedźm*, *Wielkie Zachmurzenie* (nazwa imprezy/zgromadzenia).

Jak widać, w tej grupie mamy chrematonimy z różnych podkategorii: nazwy produktów (*Podusia Mruczusia*, *Poduszka Chmuruszka*, *Smoczy Leb*, *Budzik*), nazwy obiektów architektonicznych (*Chata*, *Zielony Most*, *Nawiedzony Dom*, *Biblioteka Szepczącego Lasu*), ale także nazwy przedsięwzięć kulturowych (*święto Wielkie Ziewanie*, *Konkurs o miano Najgłupszej Fali Roku*, *Mecz o Puchar Szepczącego Lasu*, *konkurs na Pogromcę Pogromców Wiedźm*, impreza *Wielkie Zachmurzenie*), nazwy tytułarne (*Tytuł Pogromczyni Pogromców Wiedźm*) czy nazwy organizacji (*zespół Rehot Czyli Przecier*, *firma budowlano-remontowa Dzik i Warchlak*). Zatem, choć jednostek tych jest niewiele, mamy tu całe spektrum chrematonimii użytkowej, nazwijmy ją ściśle literacką chrematonimią użytkową. Widać wyraźnie, że – podobnie jak w rzeczywistości – również w prozie Mortki istnieje pełna dowolność tworzenia chrematonimów, a oryginalność nazwy zależy od inwencji autora.

Analizując przytoczony materiał, warto podkreślić, że wśród nazw postaci widać tendencję do kreowania nazw jednoelementowych. Większość bohaterów jest znana tylko z imienia (na przykład *Chichotek*, *Paszczka*, *Drzemka*, *Grzebieluszek*, *Brzuchacz*, *Chrobotek*, *Gadulec*, *Marudzik*, *Smyrgaczek*, *Dziupolek*, *Wisienka*, *Łazęga*). Rzadziej zdarza się identyfikacja postaci poprzez złożoną nominację (na przykład: *Pierwszy Głosik*, *Drugi Głosik*, *Trzeci Głosik*, *Czarodziejski Kot*, *Groźny Pies*, *Raczek Nieboraczek* czy *Duch Bagien*), przy czym kryterium zaliczenia obydwu członów do nazwy jest ortograficzne (poprzez zapis dużymi literami autor wskazuje na granice nazwy); trzy z nazw złożonych zapisane zostały z dywizem: *Fruwaki-Wrzeszczaki*, *Jaskółki-Psiapsiółki*, *Lisy-Kpisy*. W tej grupie znajdują się również trzy nazwy imitujące imię i nazwisko: *Dzik Dzikowski*, *Bzik Dzikowski* oraz *Karolus Majestikus*. Zupełnie odwrotną tendencję widać wśród toponimów – niemal wszystkie mają budowę dwuelementową, tylko nieliczne nazwy są jednoelementowe, a wśród nich rzeka *Bulgotka* (hydronim), wioski *Szeptaczka* i *Dębinka*, wyspy *Miodunia*, *Przytulka* i *Kaczuszka* oraz góry *Ostrzycha* i *Paskuda*. Podobnie sytuacja wygląda z chrematonimami, wśród których również dominują nazwy złożone, dwu- i wieloczłonowe (na przykład *Poduszka Chmuruszka*, *Zielony Most*, *Biblioteka Szepczącego Lasu*, *zespół Rehot Czyli Przecier*, *Konkurs o miano Najgłupszej Fali Roku*, *Tytuł Pogromczyni Pogromców Wiedźm*).

Zatem, wskazując dominujące schematy strukturalne, należy wymienić:

- jednoelementowe nazwy rzeczownikowe, głównie dla nazw postaci;
- dwuelementowe, rzeczownik + przymiotnik (w tym schemacie przymiotnik może występować w prepozycji lub postpozycji względem rzeczownika), głównie dla toponimów i chrematonimów;

---

ideologicznej, ekologicznej, prozdrowotnej, promującej lub potępiającej pewne postawy itp.” (Gałkowski, 2011: 51). Przez chrematonimy literackie zaś – za Arturem Gałkowskim – rozumiemy „wykreowanie nazw własnych typu chrematonimicznego na użytek narracyjny, opisowy, regulacyjny fikcyjnego tekstu literackiego” (tamże, 41).

- konstrukcje wieloelementowe pozostałych onimów, które trudno zamknąć w jednym dominującym schemacie, ale wśród nich znajdują się wyrażenia zawierające rzeczownik + przymiotnik w prepozycji (*Wielkie Zachmurzenie*), dwa rzeczowniki + przymiotnik w postpozycji (*Zgromadzenie Fal Burzowych*), więcej niż dwa rzeczowniki (w tym wyrażenie przyimkowe) + przymiotnik w interpozycji (*Konkurs o miano Najgłupszej Fali Roku*, *Mecz o Puchar Szepczącego Lasu*) lub same rzeczowniki (*Tytuł Pogromczyni Pogromców Wiedźm*).

Strukturalnie zwraca na siebie uwagę kilka nazw, które znajdują się poza wskazanymi schematami. Są to: złożona struktura *Zespół Rehot Czyli Przecier* (struktura jest wynikiem zabawy słownej i nawiązania do funkcjonującej w kulturze popularnej nazwy: zespół *Red Hot Chili Peppers*) oraz złożone z dwóch rzeczowników nazwy *Źródélko-Odwracadelko*, *Fruwaki-Wrzeszczaki*, *Jaskółki-Psiapsiółki* i *Lisy-Kpisy* (zapisana z dywizem i utworzone na podstawie rymu), a także złożenie *Chichołuszek*, które nazywa z czarowaną przez czarownika postaci, łączącą cechy Chichotka i Grzebieluska, a zatem budowa nazwy odzwierciedla nową naturę postaci na zasadzie kontaminacji. Ten sam typ złożenia prezentuje nazwa *Obibłoki*, czyli „[...] Obłoki Obiboboki, w skrócie zwane Obibłokami!” (Mortka, 2021a: 63).

Jak już wspomniano, większość onimów użytych przez pisarza jest umotywowanych semantycznie¹¹. Etymologia nazwy nie zawsze jest w tekście wskazana wprost. Takie przypadki się jednak zdarzają, na przykład „Głodomory [...] «wszystkożerni, i to bardzo, zamieszkują tereny podmokłe, prowadzą stadny tryb życia»” (Mortka, 2018: 67); „To Źródélko-Odwracadelko. Każdy, kto wypije z niego choć kroplę wody, zaczyna mówić i chodzić do tyłu!” (Mortka, 2021b:48); „[...] Chciałyśmy wziąć udział w tegorocznym Wielkim Zachmurzeniu! To ważna impreza! Tam zapadają decyzje, które chmury będą latać pod jakim niebem [...]” (Mortka, 2021a: 63). Najczęściej jednak motywację nazwy odczytać trzeba z jej przejrzystości semantycznej oraz kontekstu. Również należy zaznaczyć, iż w zdecydowanej większości jest to motywacja wychodząca od obiektu (Cieślowska, 1994: 193).

Wśród nazw postaci zdecydowanie dominuje motywacja **od charakterystycznych zachowań postaci oraz cech charakteru**, na przykład: *Chichotek* < *chichotać*, *Drzemka* < *drzemka*, *Grzebieluszek* < *grzebać*, *Chrobotek* < *chrobotać*, *Gadulec* < *gadać*, *Marudzik* < *marudzić*, *Wędrowniczek* < *wędrować*, *Śmigaczka* < *śmigać*, *Paplak* < *paplać*, *Trajkot* < *trajkotać*, *Strofka* < *storfa* (srocza, która mówiła strofami wierszy), *Gburek* < *gbur*, *Naburmulak* < *naburmuszać się*. Zdecydowaną większość nazw można zaliczyć do tej grupy. Ponadto można wskazać nazwy motywowane charakterystycznymi **cechami wyglądu**, na przykład: *Paszca* (wilk), *Brzuchacz* (brzuchaty niedźwiedź), *Drobniaszek* (malutki ptaszek), *Czupurka* (gąska), *Splot* (wąż), *Kropeczka* (młody, malutki renifer św. Mikołaja), *Bałwan*, *Grzywacz* (fał). Można także wskazać grupę nazw **asocjacyjnych**. Przykładowo postać, która zajmuje się zbieraniem złych snów, nosi nazwę *Mara*; Duch Cichych Wzgórz to *Szelest*; bohater, który jest bobrem, nazywa się *Chrobotek*; pająk nosi nazwę *Niteczka*; skrzat, który ciągle kicha, ma na imię *Nochal*; postać dziecięcia

¹¹ Rozumienie motywacji w onomastyce przyjmujemy za: Cieślowska, 1994: 193–199.

nazwana została *Łupłup*. Są to onimy motywowane wyrazami wywołującymi asocjacje z jakąś cechą postaci lub nazwą. Pełne znaczenie tych nazw realizuje/aktualizuje się dopiero w kontekście, poza utworem literackim zaś onimy te najczęściej tracą swoją wartość semantyczną.

Pozostałe nazwy postaci są czysto **konwencjonalne**, zostały przeniesione z nazewnictwa uzualnego, na przykład: *Stefan, Karol, Karolcia, General, Porucznik, Dziadunio, Osiołek, Burza, Wicher*. Wśród tychże ciekawą grupę stanowią nazwy zaczerpnięte z imiennictwa nordyckiego (*Sigrid, Ingolf, Sigurd, Haste, Harald*), co wydaje się uzasadnione w kontekście nawiązania do postaci głównego bohatera, który jest wikingiem¹².

Jeżeli chodzi o nazwy geograficzne, to są one motywowane cechami obiektu, składają się z przeniesionej z kategorii apelatywów nazwy obiektu + jego cechy dostrzegalnej empirycznie, na przykład: *Słoneczna Polana, Malutka Wysepka, Szumiące Morze, Bulgoczący Staw, Lodowa Zatoka, Brzozowy Gaik* lub nazwy obiektu + cechy motywowanej asocjacyjnie i/lub metaforycznie, na przykład: *Ciamkające Bagna, Stuknięta Przełęcz, Sekretna Ścieżka, Senne Jezioro, Szepczący Las*.

Można więc w tej grupie dostrzec jedynie podział na nazwy zawierające określenie cechy *expresis verbis*, na przykład: *Malutka Wysepka, Słoneczna Polana* czy *Wielka Droga*, oraz zawierające określenie cechy w sposób metaforyczny, na przykład: *Płomienne Szczyty, Mruczące Góry*. Owa onomastyczna organizacja przestrzeni ma swoje centrum w *Szepczącym Lesie* – nazwa ta, jako określenie miejsca zamieszkania głównego bohatera, występuje we wszystkich częściach powieści o Tappim.

Powyższa analiza wykazuje ogromne bogactwo tej części warstwy leksykalnej w utworach Marcina Mortki. Sfera onomastyki jest w nich wyjątkowo rozbudowana (co pozwala przyjrzeć się nazwom zarówno od strony strukturalnej, jak i semantyczno-funkcjonalnej) i w ocenie autorki decyduje, obok walorów edukacyjno-wychowawczych, o wysokiej wartości literackiej powieści z cyklu *Tappi* oraz *Tappi i przyjaciele*. Użyte w utworach nazwy zmuszają młodego czytelnika do uruchomienia asocjacji lingwistycznych, interpretacji, nawiązań interkulturowych i intertekstualnych, jak również mogą przyczynić się do rozwijania kompetencji komunikacyjnej poprzez uświadomienie dzieciom mechanizmów słowotwórczych obecnych w języku. Wszystko to czyni opowiadania Mortki doskonałym materiałem do ewentualnego wykorzystania w terapii językowej¹³. Na uwagę zasługuje kilka aspektów wynikających z analizy – kreatywność autora, funkcje nazw i motywacja takiej, a nie innej konstrukcji onimów.

Ciekawym zabiegiem jest zestawienie obok siebie onimów będących rezultatem kreacji autora (*Ciapugroch, Grzebieluszek* itp.) obok onimów, które możemy uznać jako ustabilizowane w polszczyźnie (*Karol, Karolcia, Stefan* itp.), oraz takich, które – choć są wynikiem kreacji – to funkcjonują jako imiona o charakterze przezwiskowym i zdają się oczywistym przywołaniem w niektórych kontekstach (*Brzuchacz, Pasibrzuch* czy *Łazęga*).

¹² Tu nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że autor serii opowiadań jest absolwentem skandynawistyki i nauczycielem języka norweskiego (zob. marcinmortka.com, dostęp: 14.09.2023).

¹³ Kwestia terapeutyczno-edukacyjnej roli warstwy onomastycznej zawartej w utworach Mortki podniesiona zostanie przez autorki w osobnym artykule.

Warto także podkreślić, że wszystkie użyte nazwy (czy to wykreowane, czy przeniesione) stanowią rezultat świadomych zabiegów twórczych. Co również istotne, to kontekst jest tym, w czym aktualizuje się znaczenie użytych w utworze nazw. Wniosek ten jest zgodny z konstatacją Dawidziak-Kładoczej (2015: 352): „zasadne jest stwierdzenie, że ich pełne znaczenie aktualizuje się dopiero w kontekście, a poza utworem literackim najczęściej tracą one wartość semantyczną”¹⁴.

Wśród funkcji chrematonimów, oprócz oczywistej nominatywnej i identyfikującej, warto wskazać funkcje ekspresywną oraz obecną w niektórych nominacjach tego typu charakteryzującą. W przypadku nazwy zespołu (*Rechoł Czyli Przecier*) należy również wspomnieć o funkcji intertekstualnej czy kulturowej. Ponadto onomastyka opowieści o wikingu Tappim służy przyciągnięciu uwagi odbiorcy. Czytelnik ma się zatrzymać na tej warstwie słownictwa i odczytać pewne treści z poszczególnych onimów, które są ważne w tworzeniu całego świata przedstawionego. W przypadku onimów wykreowanych przez Marcina Mortkę znajduje potwierdzenie konstatacja Małgorzaty Dawidziak-Kładoczej (2015: 341), że „ich niestandardowa forma, będąca rezultatem gry językowej, przyciąga uwagę czytelników, bawiąc i ucząc, oraz uruchamia wyobraźnię, pobudza do myślenia i innych aktów twórczych”.

Przyjmując za Arturem Rejterem (2017: 50), że: „Nazwy własne odzwierciedlają przede wszystkim cechy osobnicze twórcy, dopiero na drugim planie należałoby umieścić uwarunkowania gatunkowe”, traktujemy powyższe analizy jako przyczynek do badań nad całokształtem onomastyki literackiej utworów Marcina Mrotki.

Material źródłowy

- Mortka M. (2013), *Podróże Tappiego po Szumiących Morzach*, Warszawa.
- Mortka M. (2015), *Tappi i niezwykle miejsce*, Warszawa.
- Mortka M. (2017a), *Tappi i pierwszy śnieg*, wyd. III, Warszawa.
- Mortka M. (2017b), *Tappi i poduszka dla Chichotka*, wyd. III, Warszawa.
- Mortka M. (2017c), *Tappi i wielka burza*, wyd. III, Warszawa.
- Mortka M. (2017d), *Wyprawa Tappiego na Ognistą Wyspę*, wyd. II, Warszawa.
- Mortka M. (2018), *Ekspedycja Tappiego w Wielkie Nieznane*, Warszawa.
- Mortka M. (2019), *Tappi i kocyk mocyk*, Warszawa.
- Mortka M. (2020), *Tappi i wspaniała przyjaźń*, wyd. III, Warszawa.
- Mortka M. (2021a), *Powrót Tappiego do Szepczącego Lasu*, wyd. II, Warszawa.
- Mortka M. (2021b), *Tarapaty Tappiego w Magicznym Ogrodzie*, wyd. III, Warszawa.
- Mortka M. (2021c), *O tym, jak na Szepczący Las padł czar*, wyd. IV, Warszawa.
- Mortka M. (2021d), *O tym, jak w Szepczącym Lesie zgubiły się trzy małe smoki*, Warszawa.

¹⁴ Por. także wyniki badań Krystyny Waszakowej (2012: 161–171).

Mortka M. (2021e), *Tappi i tajemnica buleczek Bollego*, Warszawa.

Mortka M. (2022), *Tappi i tajemniczy gość*, Warszawa.

Bibliografia

Balcerzan E. (1983), *Odbiorca w poezji dla dzieci*, [w:] J. Cieślowski, R. Waksmund (red.), *Literatura i podkultura dzieci i młodzieży. Antologia opracowań*, Wrocław, s. 143–173.

Cieślowska A. (1994), *O motywacji w onomastyce*, „Polonica”, t. XVI, s. 193–199.

Dawidziak-Kładoczna M. (2015), *Mechanizmy kreacji onimów w literaturze dla dzieci (na przykładzie wybranych utworów)*, „Onomastica”, t. LIX, s. 341–354.

Domaciuk-Czarny I. (2012), *Sposoby opisu nazw własnych w utworach zaliczanych do fantastyki*, [w:] M. Ološtiak (red.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia*, Prešov, s. 368–377.

Frycie S. (2001), *Polskie baśnie, bajki i opowieści fantastyczne dla dzieci z lat 1970–1989*, [w:] A. Baluch, K. Gajda (red.), *Sezame, otwórz się! Z nowszych badań nad literaturą dla dzieci i młodzieży w Polsce i za granicą*, Kraków, s. 66–93.

Gałkowski A. (2011), *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Łódź.

Kosyl Cz. (1991), *Nazwy własne w literaturze dla dzieci (na przykładzie prozy Ewy Szelburg-Zarębiny)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Językoznawstwo”, t. XIII, s. 201–209.

Kosyl Cz. (2005), *Nazwy własne w literaturze pięknej*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Encyklopedia. Polskie nazwy własne*, Kraków, s. 363–387.

Łuc I. (2007), *Nazwy własne w literaturze dziecięco-młodzieżowej Małgorzaty Musierowicz*, Katowice.

Rejter A. (2017), *Nazwy własne a pamięć kulturowa*, „Język Polski”, t. XCVII, z. 3, s. 48–55.

Waszakowa K. (2012), *O derywatach analogicznych i słowotwórstwie analogicznym*, [w:] H. Burkhardt, R. Hammel, M. Łaziński (red.), *Sprache im Kulturkontext*, Berlin, s. 161–171.